

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВТІЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

ЄРМАКОВА Ганна Станіславівна - кандидат філософських наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК: 340.12:2-74-67

Осуществлен поиск источников и исторических предпосылок становления идеи европейской интеграции. Определены основные особенности юридического закрепления институциональных основ евроинтеграционного опыта в рамках Священной Римской Империи. Проведен анализ исторических проектов обоснования формы и механизма объединения европейских государств с его последующим юридическим оформлением.

Ключові слова: *європейська інтеграція, Священна Римська Імперія, міждержавне об'єднання, конституційний акт, міждержавні договори.*

Актуальність теми

Ідея об'єднання європейських країн існувала тривалий історичний період, починаючи від самої Римської Імперії, і на кожному етапі свого існування втілювалася не лише у філософсько-правових трактатах з обґрунтуванням владного механізму, але і в цілком реальні інституційні форми, як приклад Священна Римська Імперія. Інтеграція роздроблених державно-політичних утворень на території Європейського континенту обумовлювалася різними чинниками, як правило, зовнішнього середовища, однак мала тотожні рушійні механізми і засади об'єднання. Поряд з необхідністю захисту власних соціально-економічних інтересів політичними елітами в основі інтеграційних зрушень стояли пріоритети культурної, морально-етичної та етнонаціональної спільності держав, що прагнули об'єднання. Але крім того, суттєвим і чи не

найбільш спрямовуючим стрижнем, надто в епохи Середньовіччя та Відродження, був фактор релігійної єдності: домінуюча роль християнства в Європі та вплив католицької церкви на свідомість соціуму та владу монархів. Саме тому більшість із відомих політичних проєктів та казуїстичних обґрунтувань ідеї Єдиної Європи мають релігійне забарвлення та ґрунтуються на католицькому вченні про верховенство влади церкви чи монарха та її [влади] Божественне походження.

Ступінь наукової розробки теми

Аналіз передумов, механізмів та засад розвитку ідеї євроінтеграції і її практичного втілення протягом тривалого історичного періоду займав важливе місце в дослідженнях таких учених, як: Анакіна Т. М., Браницького А. Г., Дворкіна А. П., Зайчука О. В., Оніщенко Н. М., Комарова Т. В., Маркарчук В. С., Руденко О. М., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. та ін.

Мета статті

Метою даної статті є аналіз філософсько-правових концептів, у яких втілювалася ідея Єдиної Європи, виявлення ступеня їх дієвості через масштаби практичної реалізації як в інституційному, так і правовому вимірах.

Виклад матеріалу

Процеси європейської інтеграції, які отримали своє найбільш виразне втілення

в розвитку європейських співтовариств та утворенні Європейського Союзу, розгорталися під впливом складного комплексу чинників, які охоплювали не лише економічні, а й політичні, ідеологічні та культурно-ціннісні мотиви. При цьому первинними серед них – усупереч досить поширеним уявленням, які базуються на превалюванні взаємодії у сфері економіки у початкових фазах європейського інтеграційного процесу – були саме загальні міркування нееконімічного плану. Цей ширший суспільний контекст європейського інтеграційного процесу проявляв себе поступово – мірою поглиблення взаємодії, її проникнення в усе нові й нові сфери. І це певним чином стимулювало й наукові дослідження переходити від первинних, досить прагматичних, підходів до пошуку більш загальних основ для формування європейської єдності – не як суто утилітарного процесу пошуку прибутку, додаткового доходу чи вищих темпів економічного зростання, а як розкриття глибинної ментально-ціннісної спорідненості європейської цивілізації – при всій багатоманітності її прояву в конкретних національних формах [11].

Така спорідненість виходить із єдності релігійного континууму, усталеності християнської релігії та католицького вчення на всій території Європи, що склався в силу специфіки історичного шляху розвитку церкви та європейської цивілізації. І власне сама церква, а точніше Папство, було тією силою, яка дала поштовх не лише до формування єдиної системи морально-етичних устоїв, що потім лягла в основу сучасних цивілізаційних цінностей єдиної Європи. Разом з тим саме Папство, намагаючись утвердити та розповсюдити свій вплив, вперше сформулювало ідею єдності Європи, оформивши її в специфічному *Dictatus Papae*, що за своїм характером на час прийняття (1075 р.) вважався спорідненим до нормативно-правового документу, що мав загальну дію і розповсюджував свій вплив на весь католицький світ. *Dictatus Papae*, складений при дворі папи Григорія VII, не дивлячись на те, що в основному торкався внутрішньої організації функціонування церкви, кліру, його відносин між собою,

а також становище священнослужителів в суспільстві, все ж таки віддзеркалював прагнення Папи утвердити свій вплив, а відтак і вплив всієї римо-католицької церкви на всю Європу. За своєю юридичною природою та характером *Dictatus Papae* є розпорядчо-установчим нормативно-правовим актом, який регулює діяльність Папи, визначаючи практично правовий режим та юридичну силу його рішень. Так, зокрема, утверджувалася єдність церкви, а отже, єдність вірян-католиків, що, у свою чергу, означало розповсюдження влади Папи на всій території Європи. Оскільки Папа за *Dictatus Papae* наділявся повноваженнями скидати імператорів та єпископів, видавати закони, а також створювати та ліквідувати абатства, єпископства та інші структурні утворення церкви, то фактично можна стверджувати про утворення певної теократичної державності, яка мала всі формально-інституційні ознаки світської монаршої держави, але відрізнялася більш глобальним характером та, власне, впливом на світське життя, а отже, і на світські держави.

З подібним станом речей не міг погодитися Імператор Священної Римської Імперії, оскільки саме він протиставляв себе теократичній владі Папи, намагаючись об'єднати європейські народи під своєю державністю. На користь Священної Римської Імперії слід зауважити, що вона була цілком чітким інституційним втіленням ідеї європейської єдності, а відтак є яскравою та досить важливою з точки зору теоретико-методологічного дослідження засад функціонування євроінтеграційним досвідом.

Заснована в X ст. Священна Римська Імперія була, по суті, звичайною феодальною монархією. Засвоївши ідею спадкоємності своєї влади від стародавнього світу, імператори здійснювали її феодальними методами, керуючи племінними герцогствами (основними політичними одиницями в Німеччині) і марками (прикордонними адміністративно-територіальними утвореннями). Спершу Священна Римська Імперія мала характер феодально-теократичної імперії, яка претендує на вищу владу в християнському світі. Положення імператора

і його функції визначалися з порівняння влади імператорської з владою папської. Вважалося, що він був «*impregator tergenus*», намісником Бога на землі у світських справах, а також «*patronus*», захисником церкви. Тому влада імператора в усьому відповідала владі Папи, а відносини між ними вважалися аналогічними відносинам душі і тіла [3].

Намагаючись зміцнити свою соціальну базу, німецькі королі пішли на союз із церквою, щедро роздаючи їй землі та повноваження. Єпископствам та абатствам, що безпосередньо підпорядковувались королю, надавався королівський банк, що означав усю сукупність судових, адміністративних та військових повноважень. Проте король зберігав право затвердження на всі вищі церковні посади, а церква лише пропонувала йому кандидатури (така система називалася інвеститура). Таким чином, королі отримували готовий апарат управління, а церковні ієрархи, зважаючи на обітницю безшлюбності, не могли претендувати на спадковість володінь [4].

У 1356 році на імперських сеймах у Нюрнберзі та Меці було прийнято і затверджено Карлом IV «Золоту буллу» – основний конституційний документальний акт Священної Римської Імперії. Було санкціоновано княже багатовладдя, імператор обирався курфюрстами (князями-виборцями). Чітко визначалися ранги курфюрстів та закріплювалися їхні привілеї – грошові, гірські, митні; легалізувалися приватні війни. «Золота булла» зберігала своє значення включно до 1806 року [10].

Фактично «Золота булла» протиставлялася *Dictatus Papae* і виконувала таку ж правовстановлюючу роль для світської влади, що *Dictatus Papae* для церкви. Але на відміну від останньої, «Золота булла» за всіма ознаками є конституційним актом, що розповсюджував свій вплив не на конкретну територію на момент часу її прийняття, а скоріше розповсюджував вплив Імператора Священної Римської Імперії на існуючі і майбутні території в його підпорядкуванні, надаючи йому в такий спосіб легальні підстави вести загарбницькі війни з метою об'єднання Європи на за-

садах католицької віри, утверджуючи волю Божу на землі. Однак існування протистояння Імператора та Папи як двох центрів впливу та центрів визначення загальнополітичних орієнтирів розвитку католицького світу заважало практичній реалізації ідеї європейської єдності, оскільки втілювалося в основному у боротьбі за економічні та матеріальні блага в інтересах розповсюдження власного впливу з метою отримання прибутків від нових територій.

Подібний антагонізм між світською і духовною владою в прагненні об'єднати Європу створив передумови до розвитку світсько-теологічної концепції європейської єдності, яка походила вже не лише від кліру, а від більш світських філософів. Феномен інтеграції європейських країн на базі монархічної форми правління отримав найбільшого розвитку саме в середньоевропейських землях, оскільки в інших країнах Європи протягом тривалого історичного періоду розвитку панувала тенденція до абсолютизації персональної влади монарха. Однак і сама Священна Римська Імперія проходила процес абсолютизації, однак згодом перетворилася на таке собі конфедеративне утворення.

Визначальною рисою імперії як ідеального типу є наявність у ній надпотужного — як в інституційному, так і в ціннісному відношенні — макросоціального центру, що втілений в імперських політичних інститутах, утворює з територіальної й етнічної точки зору відносно автономну одиницю зі своїм особливим статусом, яка є гегемоном або домінує у ній під час реалізації своїх інтересів. Поняття «центр» у випадку з ЄС використовується у двох взаємообумовлених аспектах. По-перше, це універсальна центральна ціннісна система Союзу, яка включає критично важливі для її існування й ідентифікації елементи. По-друге, це інституційна система безпосередньо легітимована центральною ціннісною системою, що забезпечують трансляцію її змісту адресатам. Оскільки Євросоюз — це не імперія, а наднаціональне об'єднання, що лише використовує її принципи і технології, то під таким «центром» слід розуміти не домінуючу етнічну групу, а певну групу

держав-членів, так зване «ядро» ЄС, яке на всіх етапах інтеграції домінує в ЄС, визначаючи напрями його розвитку, вирішуючи питання стосовно часу і міри поглиблення інтеграції, контролюючи ключові посади в інституційному механізмі і приймаючи остаточне рішення стосовно надання членства в організації [9].

Одночасно слід підкреслити, що з епохи Середньовіччя походить джерело європейської інтеграції, коли Західна Європа становить суцільне культурне ціле, об'єднане католицькою церквою, з єдиною мовою спілкування, якою була латина, розвинутою регіональною торгівлею, золотом у вигляді основної валюти, у свій час (в епоху хрестових походів) з єдиною зовнішньою політикою і стратегічними військовими цілями [12].

Процеси інтеграції мірою свого поглиблення та структурного ускладнення виявляють ще одну важливу властивість: на певній стадії свого розвитку вони перестають обмежуватися перетвореннями лише у сфері формалізованих інституційних засад, які генеруються взаємодією на міждержавному рівні. Вже з моменту формування основних засад спільного ринку, коли в процеси взаємодії (координації, кооперації, уніфікації та стандартизації) втягуються величезні сегменти суспільств країн-учасниць, для ефективного розвитку безперервних контактів на різних рівнях спільної організації необхідно стає система розгалужених неформальних механізмів, які спираються на норми моралі та етики взаємних стосунків, традиції та звичаї, стереотипи суспільної думки, поширені форми добровільної взаємодії. Тобто перебіг процесів європейської інтеграції та розвитку окремих їх учасників починає істотно залежати від еволюції неформальних інститутів, які, у свою чергу, зумовлені культурними засадами суспільства, його пануючими ментально-ціннісними символами та орієнтирами [11].

Виступаючи в якості духовного пастиря «єдиної Європи», католицизм об'єднував цю ідею із закликом до союзу християнських держав для боротьби з «іновірцями», що стало поштовхом для появи філософ-

сько-правових трактатів та моделей державницької організації єдиної католицької Європи. Так, ще до прийняття Карлом IV «Золотої булли» з'явився потужний політичний трактат французького королівського прокурора П'єра дю Буа (1250-1320) «Про повернення Святої землі» (між 1305-1307). Він обґрунтовував план створення «християнської республіки», свого роду федерації європейських монархій, керованою радою під головуванням французьких королів. Дю Буа висловлював антиклерикальні погляди і стверджував, що єдність всередині французького королівства може бути досягнута тільки шляхом зменшення прав католицького духовенства і розширення влади короля; він також запропонував збирати «арбітражну раду» з найбільш впливових правителів європейських держав для вирішення спірних питань [13].

Пій II (1405-1464), який називав Європу «спільною батьківщиною», «нашим власним будинком», спробував навіть – вперше в історії – скликати з'їзд усіх християнських монархів у Мантуї, але зазнав невдачі.

Майже одночасно з цією спробою Їржі Подебрад запропонував свій проект – «Договір про союз і конфедерації між королем Людовиком XI, королем Богемії Їржі і Радою Венеції для протистояння туркам», що мав не тільки обґрунтування цієї ініціативи, але і схему організації спілки, яка носила федеральний характер. Їржі Подебрад не лише закликав європейських монархів до об'єднання, але й пропонував скликати сейм з представників 16 королівств, який мав виконувати роль своєрідного арбітражного суду у вирішенні конфліктів та забезпечувати спільну боротьбу проти турків. [8].

Наприкінці XVI ст. влада церкви остаточно послабилася, а з нею втратила свою актуальність ідея об'єднаної християнської Європи задля протистояння іновірцям. Подальші пропозиції базувалися не стільки на релігійній спільності європейських країн, скільки на прагненні усунути джерела міждержавних конфліктів у Європі. Таким, зокрема, був лейтмотив «Великого плану» герцога де Сюллі (1559-1641), міністра фінансів французького короля Генрі-

ха IV. Об'єднана Європа герцога де Сюлли планувалася як утворення із 15 приблизно рівних за силою держав. Основою «Великого плану» мали стати нові адміністративні кордони між державами-членами, які б змінювали наявний на той час розмір територій держав задля вирівнювання їх сили. Здійснювати керівництво єдиною Європою мала б «дуже християнська Рада Європи», завданням якої було врегулювання розбіжностей та управління спільною армією. Також передбачалось створення європейського сенату, який мав складатися з 66 осіб та переобиратись кожні три роки. Загалом «Великий план» – це утопічний проєкт створення християнської республіки, який частіше за все подається як перший з грандіозних проєктів об'єднання Європи, що загалом лягло в основу створення самого ЄС [5].

Досить ґрунтовним був план об'єднання Європи, запропонований Гуго Гроцієм, голландським філософом і юристом, який опублікував у 1625 році свій знаменитий трактат «Про право війни і миру», де вирішувалася проблема «союзу і союзників». У своїй праці Гроцій майже нічого не говорив спеціально про Європу, вживаючи зазвичай терміни «християнство» і «християни». Але висунуті ним ідеї мали відношення, перш за все, до Європи і не випадково співпали за часом із формуванням системи «європейської рівноваги». Гроцій зазначав, що рівноправні союзники мають звичай передавати свої суперечки на дозвіл з'їзду союзників, які не зацікавлені в даному питанні. Таким чином, висловлювалася ідея про третейських або загальних посередників. Подібну роль, відповідно до Гроція, міг би відігравати і Голова союзу, наприклад імператор «Священної Римської імперії». На його думку, подібний союз був колись укладений, і главою союзу був за спільною згодою поставлений Римський імператор. Отже, всі християни повинні заради спільної мети у міру їх сил поставляти йому воїнів і гроші. Гуго Гроцій вперше спробував кодифікувати норми відносин між державами Європи і тим самим вніс важливий внесок у процес інституціоналізації «європейської рівноваги» [2].

В епоху секуляризації виділяються трактати англійського філософа та державного діяча Вільяма Пенна (1644-1718), який опублікував у 1693 г. «Досвід про сьогодення і майбутнє світу в Європі». Він запропонував детальний і докладно аргументований проєкт створення федерації європейських держав, який став новим словом у розвитку ідеології єдиної Європи. При цьому Пенн спробував врахувати реальну геополітичну структуру континенту, розділеного на безліч держав. Основна ідея Пенна – створення «Європейської ліги, або конфедерації». Її завданнями називалося як збереження миру в Європі, так і забезпечення захисту від зовнішніх ворогів. Вищим органом конфедерації мали стати збори представників європейських держав, яке автор назвав по-різному: конгресом, верховною радою, парламентом або палатою. Передбачалося, що дані збори займатимуться мирним врегулюванням конфліктів між державами. Якщо ж одна з ворогуючих сторін не підкориться ухваленим рішенням, збори мали організувати спільні дії інших держав і примусити її до підпорядкування. Автор вважав, що європейська структура могла б виглядати наступним чином: Генеральні штати; суверенні держави, що утворюють ці Штати і представляють собою провінції; різні міста в кожній провінції, які утворюють незалежні окремі одиниці і створюють провінційні Генеральні штати. В якійсь мірі ця схема передбачає ідею «Сполучених Штатів Європи», однак їй не вистачає визначеності [2].

Шарль де Сен-П'єр (1658-1743), французький абат, дипломат і філософ, опублікував свій «Проєкт вічного миру в Європі» в Утрехті, в 1712 році. Згідно із Сен-П'єром в Європі існували сприятливі передумови для встановлення міцного миру. Тут панувало «політичне і громадянське єднання» часів Римської імперії, були розроблені «цивільні закони», а головне – християнство створило найсильніший зв'язок між європейськими народами. Автор вперше чітко сформулював тезу про рівновагу сил як основоположний принцип єдиного європейського устрою. У підтримці ж рівноваги, згідно із Сен-П'єром, винятково важ-

лива роль належить дипломатії. Європейську систему підтримують дипломатичні перемовини. Сен-П'єр різко критикує ідею об'єднання Європи під керівництвом будь-якого монарха, бо немає такого діяча, який міг би стати європейським володарем. Він доводить, що «європейський досвід» уже продемонстрував марність подібних спроб. Отже, можливим є лише конфедеративний устрій єдиної Європи. Для цього Сен-П'єр запропонував скликати конгрес або асамблею, де правителі могли б укласти Договір про конфедерацію [2]

Найбільший внесок у розвиток ідеї єдності Європейського континенту, заснованого на міжнародному праві, вніс І. Кант (1724-1804). У своєму трактаті «До вічного миру» він виклав дві ключові ідеї інтеграції Європи [6]:

- ідея федерації, створюваної на добровільних засадах для забезпечення «свободи», тобто суверенітета кожної держави-учасниці, викладена так, що це положення можна без змін внести в будь-який міжнародно-правовий документ кінця ХХ в.;

- ідея взаємозв'язку і нерозривності всіх трьох аспектів публічного права: права державного громадянства, міжнародного права і права всесвітнього громадянства. Німецький гуманіст підкреслює органічний зв'язок між державою, що визнає і гарантує фундаментальні права і свободи громадян, і добровільним об'єднанням держав, що забезпечує його учасникам вічний мир, спільну безпеку, суверенітет і співробітництво.

ХІХ століттю був притаманний яскраво виражений націоналізм та колоніалізм, а тому ідеали єдиної Європи, підмінялися амбіціями панування мононаціональних держав (Франція, Німеччина) на всьому Європейському континенті. Епоха масштабних та глобальних воєн кінця ХІХ – початку ХХ ст. суттєво вплинула на формування економічного базису, а тому ідея інтеграції держав на засадах ціннісних та морально-етичних орієнтирів та культурної єдності відійшла на другий план, звільнивши місце ідеї інтеграції на засадах економічної кооперації.

Біля витоків сучасної західноєвропейської інтеграції були видатні особистості,

які ввійшли в історію як «батьки Європи». Серед них У. Черчілль, Ж. Монне, Р. Шуман, К. Аденауер та А. де Гаспері. Саме вони надали імпульс євроінтеграційним процесам, започаткувавши проект, який змінив курс історії Європи, визначивши цим самим зміст і напрями європейського будівництва. Так, наприклад, У. Черчілль у 1946 році у своїй промові у Цюріху висунув ідею створення Сполучених Штатів Європи для боротьби з державами комуністичного блоку під час «холодної війни». Першим кроком до цього мало стати утворення Ради Європи. Черчілль висловлювався за союз усіх європейських країн під керівництвом Франції та Німеччини, застерігаючи водночас, що його країна не інтегруватиметься в цей союз, а візьме на себе роль спостерігача. Послідовником Черчілля був Жан Монне, який був одним з ініціаторів Декларації Р. Шумана (1950 р.), а також Європейського оборонного співтовариства і Спільного ринку. Він виступав за прискорення процесу європейської інтеграції і заснував Комітет дії за Сполучені Штати Європи. Сутність пропозицій Ж. Монне полягала у передачі національними державами частини свого суверенітету наднаціональній інтеграційній групі [1].

Загалом логіка історичного становлення Європи, від епохи пізньої античності до теперішнього часу, завжди залишалася неоднорідною в своєму розвитку, зазнаючи цивілізаційні зміни згідно з духом часу. Моделі і концепції європейської єдності, консолідації народів і державних утворень континенту трансформувалися у відповідності зі зміною історичних епох, заміною домінуючих ідеологічних координат суспільного розвитку. Не минуче, що відбуваються в рамках даних трансформаційних процесів зміни в релігійній свідомості, конфесійної самоідентифікації європейських націй накладали відповідний відбиток на лад соціальної думки і соціальної поведінки, в тому числі і на інтеграційні тенденції в Європі. У період пізнього Середньовіччя, напередодні Нового часу, почалася заміна, що поступово зреклася імперської парадигми організації європейського простору, замінюючи її на модель співіснування на-

ціональних держав. Відбувається поворот від уніфікаційної до федеративної логіки міждержавних відносин, як відповідь на вимоги буржуазного суспільства. Реформація, переплетена з інтелектуальними досягненнями мислителів гуманізму, запропонувала Європі нове бачення її внутрішньої цілісності – вже не християнську ойкумену народів, об'єднаних у єдиному дусі перед авторитетом імперської палиці і папської тіари, але континуум вільно існуючих держав-націй, які вільно реалізують право на самоідентифікацію. Протестантизм, який вийшов на духовне і суспільне поле Європи в альтернативу Католицької церкви, підтримав і закріпив у політичній свідомості європейців ідею про допустимість множинності центрів впливу – у тому числі центрів влади, ідеології, віри, що знайшло обґрунтування в концепції федералізму [7].

Висновки

Підводячи підсумки, слід звернути увагу на той факт, що протягом усього тривалого історичного періоду розвитку Європи ідеї її об'єднання досить тісно перепліталися з ідеєю розповсюдження та утвердження впливу католицької церкви. У період, коли такий вплив був найбільш відчутний (епоха Середньовіччя), була навіть зроблена спроба інституціоналізації об'єднання Європи на базі теократичної моделі Папства. Але паралельне існування і потужний вплив світської держави – Священної Римської Імперії – суттєво послабив та нівелював вплив церкви. Разом з тим саме протистояння церкви та світської держави багато в чому спричинило кризу ідеї Європейського об'єднання на базі єдиного державного утворення, змістивши таким чином вектор пошуку моделей інтеграції в бік трансдержавних об'єднань.

Подібні ідеї, які з'являлися в період між XVI та XX ст., характеризувалися низкою подібних рис, відрізняючись, як правило, центром тяжіння політичної волі та порядком поширення норм на території такого об'єднання. Так, спільними рисами більшості проектів по об'єднанню Європи, які отримали історико-правове обґрунтування, наступні:

- об'єднання держав без втрати ними своїх національних особливостей, але споріднення культурного, етичного, морального та релігійного простору;
- підпорядкування всіх держав рішенням загальноєвропейського парламентського інституту: Сенату, Сейму чи Ради;
- арбітражне вирішення міждержавних та монарших конфліктів;
- утворення спільної армії для ведення війн, насамперед проти ісламського світу;
- розвиток торгівельних відносин.

Що стосується юридичної природи пропонуєваних проектів, то слід відмітити, що, окрім *Dictatus Papae* та "Золотої булли", мали суто теоретичний характер та ґрунтувалися на ідеях міждержавного співробітництва на засадах спільності інтересів і культурної ментальної та морально-етичної єдності, що обумовлювалося єдністю релігії та всеохоплюючого поширення католицької церкви. Всі проекти, запропоновані філософами та правниками, носили характер договору. І хоча цей договір передбачав міждержавні відносини, однак його укладення передбачалося між монархами. У період абсолютизму це б означало фактичне укладення договору між монаршими домами, що не завжди б відображало суспільні інтереси, і не могло означати уніфікацію суспільно-політичного простору Європи.

Лише в XX ст. відбувається трансформація інтеграційної парадигми в бік набуття Європейським Співтовариством певних рис єдності за рахунок існування наддержавних глобальних інституцій. Це, у свою чергу, в більшій мірі відображало сутність інтеграції, надаючи їй рис федеративності чи конфедеративності публічно-політичного та владно-державного устрою.

Література

1. Артёмов І. В. Еволюція поглядів на єдиний «старий світ»: історичний погляд // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки / редкол.: В.С.Степанков та ін. – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. –

АНОТАЦІЯ

Здійснено пошук витоків та історичних передумов становлення ідеї європейської інтеграції. Визначені основні особливості юридичного закріплення інституційних засад євроінтеграційного досвіду в рамках Священної Римської Імперії. Проведено аналіз історичних проєктів обґрунтування форми та механізму об'єднання європейських держав з його подальшим юридичним оформленням.

SUMMARY

The sources and historical background of the idea of European integration forming were searched. The main features of the legal institutional framework securing the euro integration experience within the Holy Roman Empire were determined. The analysis of the historical background of European states associating project with its legal regulation was done.

Вип.5.: На пошану професора М.Б.Петрова. – С.26-32.

2. Браницкий А. Г. История объединения Европы с древнейших времен до современности. Монография. — Сaarbrücken (FRG): LAP, 2011. — 687 с

3. Бульст-Тиле М.Л., Йордан К., Фленкштейн Й. Священная Римская империя: эпоха становления / Пер. с нем. Дробинской К.Л., Неборской Л.Н., под ред. Ермаченко И.О. СПб., 2008.

4. Вступ до теорії правових систем / За заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко: Монографія. – К.: Юрид. думка, 2006. – С. 31.

5. Гнатюк М.М. Політична суб'єктність Європейського Союзу (Інституційно-нормативні характеристики Лісабонської моделі): дисс. д. політ. н. ; спеціальність 23.00.04 – «політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». – К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2016. – С. 81-83.

6. «Европейская идея»: от утопии – к реальности //Заглядывая в XXI век: Европейский Союз и Содружество Независимых Государств. М.: Интердиалект, 1998. С. 15-51.

7. Жосул Е.В. Религиозный фактор в процессах политической интеграции и дезинтеграции в европе: автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02. – М, 2008.

8. Исторические метаморфозы европеизма // Ю.А.Борко, А.В.Загорский, С.А.Караганов. Общий европейский дом: что мы о нем думаем? М.: Международные отношения, 1991. Гл. I. С. 8-48.

9. Комлева Ю. Е. Государственно-политическая организация Священной Римской империи германской нации в новое время: феномен «имперского федерализма»: дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03 /- Ю. Е. Комлева. – Екатеринбург, 2005. – 287 с.

10. Макаруч В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 4-те, доп.- К.: Атіка, 2004.

11. Некономічні пріоритети модернізації в Україні з урахуванням інтеграційного досвіду країн Центрально-Східної Європи : наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". – К., 2015. – 162 с.

12. Руденко О. М. Державне управління та європейська інтеграція: еволюція поглядів : навч.-метод. матеріали / О. М. Руденко ; уклад. Н. В. Ясько. – К. : НАДУ, 2013. – 96 с.

13. Terminski V. The evolution of the concept of perpetual peace in the history of political-legal thought // Revista Escuela de Historia. – vol. X. – No.1. – 2011. – Pp. 277-290